

ULUSLARARASI TİCARETTE KULLANILAN BELGELER

Yrd. Doç. Dr. Sema BABAYİĞİT*

ÖZET

Uluslararası ticarete mal veya hizmetin alımı ve satımı süreci çerçevesinde kullanılan belgeler (vesaik) uluslararası ticari belgeler olarak isimlendirilmekte olup dış ticaretin vazgeçilmez unsurlarını teşkil ederler. Uluslararası belgeler, uluslararası alanda alıcı ile satıcı arasında akdedilen sözleşmelerin ifa güvenliğini sağlamaları ve bu hususlarda delil teşkil etmeleri yönleriyle uygulama için büyük öneme sahiptirler. Ayrıca dış ticaret işlemlerinde, bankalar mal veya hizmetin bizzat kendileri ile değil, mal veya hizmet için düzenlenmiş belgeler ile ilgilenmekte ve hukuken de bu belgelerden sorumlu bulunmaktadır. Bu itibarla, uluslararası ticarete kullanılan belgelerin türlerinin ve özelliklerinin ilgili taraflarca iyi tanınması dış ticaret çalışanlarını rahatlatacak ve iş akışını kolaylaştıracaktır.

Bu çalışmada uluslararası ticarete kullanılan bütün belgelerin kullanıldıkları yerler de dikkate alınarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Uluslararası ticaret, uluslararası belgeler, taşıma belgeleri, sigorta belgeleri, gümrük belgeleri, menşe şahadetnamesi, A.TR dolaşım belgesi, fatura, helal belgesi.*

GİRİŞ

Uluslararası ticarete mal veya hizmetin alımı ve satımı süreci çerçevesinde kullanılan belgeler (vesaik) dış ticaretin vazgeçilmez unsurlarını teşkil ederler. Bu belgeler, satılan malların taşınması, ithalat ve ihracat aşamasında gümrük giriş ve çıkış işlemlerinin yürütülmesi ve sonuçlandırılması yönlerinden büyük öneme sahiptirler¹. Somut uluslararası ticari işlemlerde hangi

---

* Melikşah Üniversitesi İİBF. Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ **Kayhan, Şaban, Eski, Mehmet**, Uluslararası Ekonomi Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara 2010, sh.232.

belgelerin kullanılacağı, tarafların arasındaki sözleşmeye, uluslararası ödeme şekilleri ve teslim klozlarına ve ayrıca tarafların ülkelerinin ihracat ve ithalat rejimlerine göre belirlenir². Bu belgelerin düzenlenmesi ve incelenmesinde göz önüne alınması gereken hususların, ilgili taraflarca açık bir şekilde bilinmesi güvenli bir uluslararası ticari işlemin gerçekleştirilmesi yönünden zorunludur. Alıcı ve satıcıların farklı ülkelerde bulunmaları, çoğu kez birbirlerini tanımamaları, yabancı bir dilde anlaşmaya çalışmaları vb. gibi nedenlerle karşılaşılabilecekleri rizikoların en aza indirilmesi amacıyla, alıcı ve satıcı, ticari ilişkilerin bankalar aracılığı ile yürütülmesinin sağlıklı ve yararlı olacağına bilincindedir. Çünkü bankalar ticari işlemlerin başlayışından sonuçlanmasına kadar geçen süreç esnasında taraflara güven vermektedir. Bundan dolayı, uluslararası ticaretin güven ortamında gerçekleşmesinde bankalar önemli bir rolü üstlenmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, dış ticaret işlemlerinde, bankalar mal veya hizmetin bizzat kendileri ile değil, mal veya ürüne ilişkin belgeler ile ilgilenmekte ve hukuken de bu belgelerden sorumlu bulunmaktadırlar.

Bu nedenle, uluslararası ticarete kullanılan belgelerin türlerinin ve özelliklerinin ilgili taraflarca iyi tanınması ve bilinmesi gerekir. Zira, bir veya birkaç belgenin sözleşme (veya akreditif) şartlarına uygun olarak düzenlenmediğinin belirlenmesi üzerine, bankalarca rezerv (ödememe veya kabul etmeme kararı) konulabilmekte, bu durum ise bankalar ile müşterileri arasında ihtilaflara sebebiyet vermekte ve dava konusu olabilmektedir. Bu itibarla, bankalar tarafından genellikle 'akreditif vesai' veya 'tahsil vesai' olarak adlandırılan, mala, malın taşınmasına ve hizmetlere ilişkin belgeler dış ticaretin vazgeçilmez unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerektiği biçimde düzenlenmeyen ve incelenmeyen bir belge rezerv konusu olabilmekte, bu ise firmalar ve bankalar arasında ihtilafa, parasal sorumluluk ve hatta dava konusuna sebep olabilmektedir. Bu açıdan sözkonusu belgelerin ve özelliklerinin çok iyi tanınıp bilinmesi dış ticaret çalışanlarını rahatlatacak ve iş akışını kolaylaştıracaktır.

Bu çalışmada uluslararası ticarete kullanılan bütün belgelerin kullanıldıkları yerler de dikkate alınarak incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışma iki ana başlık düzleminde gerçekleştirilmiştir. Birinci ana başlıkta genel olarak uluslararası ticarete kullanılan belgelerin fonksiyonları ele

---

2 Kayıhan / Eski, sh.232.

alınmış, ikinci ana başlıkta ise bu belgeler kullanıldıkları ticari ilişkilere göre sınıflandırılmış ve her bir belge detaylı olarak hukuki niteliklerine yer verilerek incelenmiştir.

I- ULUSLARARASI TİCARETE KULLANILAN BELGELERİN GENEL FONKSİYONLARI

Uluslararası ticarete kullanılan belgelerin delil, güvence, dispozisyon, temlik (devir) ve finansman fonksiyonu vardır. Bu fonksiyonlar aşağıda açıklanmıştır:

- **Delil Fonksiyonu;** Bu tür belgelerin içeriğinde yer alan bilgiler, belgenin hukuki niteliğine bağlı olarak farklı konularda delil aracı olarak kullanılabilir. Örneğin bu belgeler özellikle hak sahipliğinin tespitine, bir işlemin yapıldığına, bir işleme başlandığına ve malın özelliklerine ilişkin delil niteliğini bünyelerinde barındırmaktadırlar³.

- **Güvence Fonksiyonu;** Ödeme şekillerinden akreditifte ihracatçıya ödeme ancak akreditif koşullarında istenen evrak teslimi karşılığında gerçekleştirilmektedir. Vesaik (belgeli) Mukabili Ödemede ise, ithalatçı ödeme yapmadan bu tür belgeleri elde edememektedir⁴.

- **Dispozisyon Fonksiyonu;** Bu fonksiyon taşıma belgelerini ilgilendirmektedir. Taşıma belgeleri göndericiye, teslimatın yapılacağı yeri değiştirmek, yükü geri getirtmek, taşımayı durdurmak ve yükün taşıma belgesinde gösterilen alıcıdan başkasına teslimini istemek (ikinci nüsha alıcıya gönderilmediği/ verilmediği durumlarda) suretiyle yüke tasarruf etme hakkını verir.

- **Temlik (Devir) Fonksiyonu;** Bu işlev, sadece kıymetli evrak niteliğini taşıyan konşimento, FIATA nakliyecisi taşıma makbuzu ve makbuz senedi için geçerlidir. Bu tür senetler ciro veya alacağın temlik hükümleri (temlik beyanı + teslim) çerçevesinde başkalarına devredilebilirler. Senedi devralan hamil bu senetlerin temsil ettiği malların hak sahibi olup, taşıyıcıdan veya antrepo sahibinden malın kendisine teslimini talep edebilir⁵.

---

3 Kayıhan / Eski, sh.232-233.

4 Kayıhan / Eski, sh.233.

5 Kayıhan / Eski, sh.233.

- **Finansman Fonksiyonu;** Özellikle konşimento, makbuz senedi ve FIATA nakliyecisi taşıma makbuzu kredi kuruluşlarından kredi çekmek için iyi birer güvence aracı olarak karşımıza çıkmaktadırlar⁶.

II- BELGE TÜRLERİ

Belgeler; ticari belgeler (satış kontratı, proforma fatura, ticari fatura gibi), banka belgeleri (poliçe, akreditif ihbar mektubu, akreditif başvuru formu), taşıma ve sigorta belgeleri (konşimento ve sigorta poliçesi) ve devletlerin formalitelerine göre düzenlenen belgeler olarak dört gruba ayrılabilir.⁷ Bu çalışmada sırası ile taşıma belgeleri, sigorta belgeleri, makbuz senedi, ticari belgeler ve gümrük belgeleri ele alınmıştır.

1- Taşıma Belgeleri

A. Genel Olarak

Taşıma belgelerinin dünya genelinde tek tip veya en azından içerik olarak aynı olmaları, bu alanda çıkabilecek uyumsuzlukların ve engellerin önüne geçmektedir. Bundan dolayı eşya taşımacılığını konu alan uluslararası anlaşmalarda düzenlenecek taşıma belgesinin içeriğine ve fonksiyonlarına ilişkin kurallar bulunmaktadır. (ör. bkz. CMR m.4-16). Aynı şekilde, uluslararası taşımacılık alanında yer alan kuruluşlar da tek tip taşıma belgelerinin oluşmasında önemli ölçüde katkı sağlamaktadırlar (ör. FIATA).

Taşıma belgeleri ya tek bir taşıyıcı tarafından veya birden fazla taşıyıcı varsa alt taşıyanlar tarafından da tanzim edilebilmektedir⁸.

Uluslararası ticarete kullanılan başlıca taşıma belgeleri şunlardır;

- Konşimento (deniz taşımacılığında),
- CMR sevk mektubu (karayolu taşıma senedi),
- Havayolu yük senedi (havayolu konşimentosu),
- CIM taşıma belgesi (hamule senedi, demiryolu),

---

⁶ Kayıhan / Eski, sh.233.

⁷ Weiss/Building An Import/ Export business, second edition, John Wiley & Sons, Inc.,2002

⁸ Kayıhan / Eski, sh.233..

- FIATA multimodal taşıma konişmentosu (Multimodal Transport Bill of Lading FBL),
- FIATA nakliyecii tesellüm makbuzu (Forwarders Certificate of Receipt -FCR)
- FIATA nakliyecii taşıma makbuzu (Forwarders Certificate of Transport – FCT)⁹.

B. Taşıma Belgesi Türleri

a. Konişmento (Denizyolu Taşıma Senedi)

aa. Tanımı

Latince “cognoscere” (tanımak) sözcüğünden gelen koniřmento¹⁰ dilimizde çeşitli şekillerde söylenmektedir. Konişmento veya konişmento şeklinde kullanılan bu sözcükler esasen birbirinin aynı olup, İtalyanca’dan dilimize geçmiştir.¹¹ Konişmento; (Konnoisement, connaissance, bill of lading, marine bill of lading, ocean bill of lading) taşıyan tarafından yükletenin (shipper) talebi üzerine tek taraflı olarak düzenlenen deniz ticareti ile ilgili bir belge, yani yük senedi olup; bu belge ile taşıyan bir yandan sevk için gönderenden eşyayı teslim aldığını beyan ve diğer yandan da seferin sonunda (varış limanında) yükün kanunen yetkili hâmiline teslimini taahhüt etmektedir¹². Bu yönüyle konişmento, öncelikle taşıyan tarafından ve kanunun öngördüğü şekilde düzenlenmesi gereken tek yanlı borç doğuran kıymetli evrak niteliğinde bir senettir. Konişmento ayrıca, taşıyanla taşıtan arasındaki kırkambar sözleşmesinin içeriğinin belirlenmesi açısından da önemlidir¹³.

Konişmento 01 Temmuz 2011 tarihinde yürürlüğe gireceğı kabul edilen

⁹ Bkz. **Kayıhan / Eski**, sh.233 – 234.

¹⁰ **Deveci, Ali D.**, Deniz Konişmentoları ve Dış Ticaretteki Fonksiyonları, <http://www.geocities.com/CapitolHill/Senate/4950/deniz.htm>, (19/06/06); **Kayıhan, Şaban**, Ticaret Hukuku, Seçkin Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2009, sh.329.

¹¹ **Kayıhan**, sh.329.

¹² **Kender, Rayegân, Çetingil, Ergon**, Deniz Ticareti Hukuku, (Takip Hukuku ve Deniz Sigortaları ile Birlikte) Temel Bilgiler, Genişletilmiş 7. Baskı, İstanbul 2003, sh.112; **Çağa, Tahir**, Deniz Ticareti Hukuku II, Navlun Sözleşmesi, 5. Baskı, İstanbul 1995, sh.57; **Kayıhan**, sh.329.

¹³ **Kender / Çetingil**, sh.113; **Kayıhan**, sh.330.

6102 sayılı Yeni TTK. m. 1228 – 1242 hükümleri ile düzenlenmiştir¹⁴. Konişmento ticari önemine istinaden ayrıca uluslararası ticaret alanında da düzenleme konusu olmuştur. 25.08.1924 tarihinde “*Konişmento ile İlgili Bazı Kuralların Birleştirilmesi Hakkında Milletlerarası Brüksel Konvansiyonu*” ile kabul edilmiş, Ülkemiz bu konvansiyonu 17.02.1955 tarih ve 6469 sayılı kanunla onaylamıştır¹⁵. Denizyolu ile eşya taşıma sahasındaki sorumluluğun emredici hukuka bağlanması esasını getiren bu Konvansiyon birçok ülkenin kanunlarının ve uygulamasının temelini teşkil etmiştir. Bu konvansiyonda da 23.02.1968 tarihli protokolle bir dizi değişiklikler gerçekleştirilmiştir¹⁶.

bb. Hukuki Niteliği

Hukuki niteliği bakımından konişmento, öncelikle taşıyanın kendisine sevk için gönderilen eşyayı teslim aldığı hususundaki kabul ve tanıma beyanını içeren bir belgedir. Öte yandan konişmento ile taşınacak yükün yolculuk sonunda bu belgenin kanunen yetkili hâmiline teslimi taahhüdü de beyan edilmekte ve konişmentonun düzenlenmesiyle sefer sonunda yükün teslimine yönelik kişisel bir borç ve bu borçtan dolayı da talep hakkı gündeme gelmektedir¹⁷.

cc. Konişmentonun Şekil Şartları

Konişmento kıymetli evrak niteliğinde bir belge olduğu için yazılı şekilde yapılmak zorundadır¹⁸. Türk Ticaret Kanunu'nun 1229 /f.1 hükmünde konişmentonun içeriği 13 bent olarak belirlenmiştir (karş. 6762 sayılı TTK. m. 1098). Deniz ticaretinde kullanılan en önemli belgelerden biri olan konişmentonun ticari ilişkilerde kıymetli evrakın tedavül işlevini yerine getirebilmesi için asgari olarak şu şartları içermesi gerekmektedir:

---

¹⁴ Konişmento henüz yürürlükte olan 6762 sayılı TTK.'nın 1097-1118 hükümleri arasında tanzim edilmektedir.

¹⁵ RG. 22.02.1955.

¹⁶ **İzveren, Adil / Franko, Nisim / Çalık, Ahmet**, Deniz Ticareti Hukuku, Ankara 1994, sh.213; **Kayıhan**, sh.340.

¹⁷ **İzveren / Franko / Çalık**, sh.213; **Kayıhan**, sh.330.

¹⁸ **Kender / Çetingil**, sh.115, 123.

a) Yüklemenin beyanına uygun olarak gemiye yüklenen veya yüklenmek üzere teslim alınan eşyanın genel olarak cinsini, tanınması için zorunlu olan işaretlerini, gerektiğinde tehlikeli eşya niteliğinde olup olmadığı hakkında açık bir bilgiyi, koli veya parça sayısı ile ağırlığını veya başka suretle ifade edilen miktarını.

b) Eşyanın haricen belli olan hâl ve durumunu.

c) Taşıyanın adı ve soyadını veya ticaret unvanını ve işletme merkezini.

d) Kaptanın adı ve soyadını.

e) Geminin adını ve tabiiyetini.

f) Yüklemenin adı ve soyadını veya ticaret unvanını.

g) Yükleme tarafından bildirilmişse, gönderilenin adı ve soyadını veya ticaret unvanını.

h) Navlun sözleşmesine göre yükleme limanını ve taşıyanın eşyayı yükleme limanında teslim aldığı tarihi.

i) Navlun sözleşmesine göre boşaltma limanını veya buna ilişkin talimat alınacak yeri.

j) Konişmentonun düzenlendiği yer ve tarihi.

k) Taşıyan veya onu temsilen hareket eden kişinin imzasını.

l) Navlunun gönderilen tarafından ödeneceğine dair kayıtları, ödenecekse bunun miktarını.

m) Navlun sözleşmesinde açıkça kararlaştırılmışsa, eşyanın boşaltma limanında teslim olunacağı tarih ve süreyi.

n) Sorumluluk sınırlarını genişleten her şartı.

o) Taraflarca uygun görülen diğer kayıtları.

Yeni TTK. m.1229/f.2 hükmü; *“Birinci fıkrada sayılan unsurlardan bir veya birkaçının konişmentoda bulunmaması senedin hukuken konişmento sayılmasını engellemez; yeter ki, senet 1228 inci maddenin birinci fıkrasında yazılı unsurları taşımakta olsun”* hükmünü de öngörerek konişmentonun kıymetli evrak olarak tanzimine ve geçerliliğine ilişkin ilişkin olarak tabii caiz ise bir şans daha tanımıştır.

dd. Konişmentonun Düzenlenme Şekilleri

Türk Ticaret Kanunu'na göre konişmento sadece iki şekilde düzenlenebilmektedir: Bunlar; Yükleme konişmentosu ve tesellüm konişmentolarıdır.

i. Yükleme Konişmentosu (On Board Bill Of Lading)

Yük gemiye yüklenir yüklenmez düzenlenen konişmentodur. Yükleme konişmentosu, TTK. m. 1228/f.2'ye göre yükün gemiye alınması üzerine yükletenin talebiyle, yük alındığı esnada daha önceden verilmiş olan geçici makbuz (mate's receipt) veya tesellüm konişmentosunun geri verilmesi karşılığında düzenlenir (6762 sayılı TTK. m. 1097/f.1). TTK. m.1228/f.4'e göre konişmentonun bütün örneklerinin metin itibariyle aynı olması, aynı zamanda kaç örnek düzenlendiğinin de konişmento üzerinde gösterilmesi gereklidir. TTK. m.1228/f.5 hükmüne göre de konişmento, taşıyanın tek taraflı yazılı beyanı olduğu için kural olarak sadece onun imzasını içermekle birlikte, yükleten, taşıyanın talebi üzerine konişmentonun kendisi tarafından imzalanmış bir örneğini taşıyana vermekle yükümlüdür (6762 sayılı TTK. m. 1097/f.3). Kaptan kopyası (captain's bill of lading) olarak isimlendirilen bu nüsha, gümrük işlemlerinde manifesto ile birlikte kullanıldığı gibi kaptana varma limanında kendisine ibraz olunan konişmento örneğini kontrol olanağını vermektedir.

Charter taşımalarda kullanılan konişmento çeşidi budur. Zira bu tür taşımalarda taşıyan yükü çoğu kez yüklemeden önce tesellüm etmez¹⁹.

ii. Tesellüm Konişmentosu (Receipt For Shipment Bill Of Lading)

Yeni Türk Ticaret Kanunu m.1228/f.2'ye göre taşınmak üzere alınan ve fakat henüz gemiye yükletilmemiş olan mallar için yükletenin talebi ve onayı ile düzenlenen konişmentoya tesellüm konişmentosu denir. Tesellüm konişmentosuna malların ne zaman ve hangi gemiye yüklenmiş olduğuna dair bir kayıt düşüldüğü takdirde "yükleme konişmentosu" niteliğini alır ve onun yerine geçer (6762 sayılı TTK. m. 1097/f.5). Buradan da anlaşılacağı üzere; tesellüm konişmentosu, taşınmak üzere teslim alınan ve henüz geminin bordasına konulmamış olan yük için tanzim olunan bir belgedir. Tesellüm konişmentosunun düzenlenebilmesi için, dolaylı dahi olsa yükün taşıya-

---

¹⁹ Çağa, sh.58-59, Kayıhan, sh.333.

nın zilyetliğine geçmesi gerekmektedir. Tesellüm konişmentosu uygulamada önemli bir ihtiyacı karşılar²⁰.

ee. Devir Şekilleri Açısından Konişmento

Kıymeti evrak niteliğinde olan konişmentoda miktar ve nitelikleri yazılı malların sefer sonunda kanunen yetkili hâmiline teslimi taahhüdünden doğan talep hakkı senede bağlı olup konişmentodan ayrı olarak ileri sürülemeyeceği gibi senetten ayrı olarak başkalarına devir de edilemez. Bundan dolayı da; konişmentoda yazılı malların teslimini isteyebilmek için mutlaka konişmentonun ibrazı ve bu hakkın devredebilmesi için de mutlaka konişmentonun teslim edilmesi gereklidir. Konişmentonun ibrazı ve teslimi karşılığında taşıyan veya onun kanuni temsilcisi olan kaptan veya acentesi, konişmentoda beyan edilen malları teslim etmekle yükümlüdürler.

Konişmentonun kıymetli evrak niteliği, ona tedavül kabiliyetini kazandırmakta ve dolayısıyla deniz ticaretinde önemli bir işlev yerine getirmektedir.

Konişmento; emre, nama veya hâmiline olmak üzere her üç şekilde düzenlenebilir de, uygulamada daha çok emre yazılı konişmentolar tercih edilmektedir²¹.

i. Emre Yazılı Konişmento (Orderkonossement, Order bill fo Lading, Negotiable Bill of Lading)

Bu konişmento türünde; malı teslim alacak olan kimse konişmentonun içeriğine göre belirlendiğinden; aksi kararlaştırılmadıkça konişmento, yükletenin talebi üzerine gönderilenin emrine veya sadece emre olarak düzenlenir. konişmento yalnızca “emre” olarak düzenlendiği takdirde, bu durumda malı teslim alacak kimse belirsiz olduğundan bu kayıt “yükletenin emrine” olarak anlaşılır. Emre yazılı konişmentonun konusu olan malın teslimi hakkının devri, ciro edilen konişmentonun devri ile tamamlanır (karş. Yeni TTK. m. 1232). Böylece emre yazılı konişmentoda söz konusu olan temlik (devri)

---

²⁰ Kayıhan, sh.333 - 334; Çağa, sh. 59.

²¹ Kender / Çetingil, sh.125; Kayıhan / Eski, sh.238; Kayıhan, sh.334.

cirosunun şekli ve sonuçları bakımından; diğer ticari senetlerde olduğu gibi poliçe hukuku kuralları uygulama alanı bulur²².

ii. Nama Yazılı Konişmento (Rektakonnossement, Straight Bill of

Lading)

Bu tür konişmentolarda, asıl alıcının adı ve soyadı senede yazılır. Hak sahibi, yani malı teslim alacak olan kişi konişmentoda kesin olarak ismen belirlenir (Yeni TTK. m.654, 6762 Sayılı TTK. m. 566). Nama yazılı konişmentoda yer alan hak, konişmento olmadan talep edilemez. Taşıyan veya temsilcisi, sadece konişmentonun hâmilisi bulunan ve belgede adı yazılı olan veya onun halefi olduğunu ispat eden kişilere malı teslim etmekle yükümlüdür. Böyle bir ispatlama olmaksızın taşıyıcı veya onun adına acentesi malı teslim ettiği takdirde taşıyan, konişmentonun gerçek sahibi olduğunu ispatlayan bir üçüncü kişiye karşı borcundan kurtulamayacaktır. Zira kıymetli evrakta “yanlış ifa eden iki kere ifa eder” prensibi yürür (Yeni TTK. m.655, 6762 Sayılı TTK. m.567). Bu yüzden nama yazılı konişmentoların tedavül (el değiştirme) kabiliyeti bulunmamaktadır. Nama yazılı konişmentonun konusu olan malların teslimini talep hakkı; ya doğrudan doğruya genel hükümlere göre (alacağın temlik yoluyla) veya konişmentodan ayrı olarak bir temlikname (devir beyanı) ile gerçekleştirilebilir²³.

iii. Hâmiline Yazılı Konişmento (Inhaberkonnossement, Open Bill of Lading, Bearer Bill of Lading)

Bu tür konişmentolara pratikte çok nadir rastlanmaktadır. Hâmiline yazılı konişmentonun yetkili hâmilisi kim ise, yani kim hukuka uygun olarak konişmentoyu elinde bulunduruyor ise o kişi (konişmentonun zilyedi) hak sahibi sayılacağından; senede bağlanmış olan hak, salt senedin teslimi ile üçüncü kişilere devredilebilmektedir²⁴.

---

22 Kayıhan, sh.335.

23 İzveren / Franko / Çalık, sh.225; Kayıhan, sh.336.

24 Kayıhan, sh.336.

ff. Yükün Haricen Belli Olan Durum ve Niteliği Açısından Konişmentolar

Taşınmak üzere teslim edilen emtianın konişmentoda belirlenmesi gerekmektedir. Çünkü, yükün tesliminin kabulü ve teslim taahhüdünün tamamlanabilmesi için teslim edildiğini kabul ve varma limanında teslimi taahhüt edilen malın ne olduğunun (cinsi, miktarı, vs.) beyan edilmesi şarttır. Konişmento için önemli bir unsur olan bu tespit, yükün gemideki diğer yüklerden her zaman ayırt edilmesini sağlayacak nitelikte ve tam olmak durumundadır. Yük, konişmentoya nasıl kayıt olunmuşsa o şekilde teslim edildiğine ilişkin bir karine vardır (6762 Sayılı TTK. m.1110/f.2, Yeni TTK. m.1239/f.3). Bir diğer söyleyişle yük konişmentoda yazılı olduğu şekilde taşıyıcıya teslim edilmiş addolunur, bunun tersini iddia eden ispat etmekle yükümlüdür. Buna göre taşıyan;

- Yükün miktarını, markasını ve dışarıdan belli olan hak ve niteliğini yükletenin isteği üzerine onun beyanı doğrultusunda konişmentoda belirtmekle yükümlüdür; ancak bunun için beyanın yazılı ve yükleme başlamadan önce yapılmış olması şartı aranır.
- Yükün cinsi konişmentoya kayıt edilmelidir.
- Eğer yükün değeri hususu navlun sözleşmesinde kabul edilmiş ise, bu durumda yükün değerini de konişmentoya geçirilmek zorundadır²⁵.

Akreditif işlemlerinde en çok anlaşmazlık, ilk durumla ilgili olan konularda gündeme gelmektedir²⁶. Yükletenin yükün haricen belli olan hâl ve niteliği hususundaki beyanlarının konişmentoya yazılması gerekmektedir. Bu durum genellikle kaptan tarafından, “harici görünüşüne nazaran iyi durumda” (in apparent good order and condition) şeklinde yazılır. Bu gibi beyanlardan mütevellit ispat karesi, örneğin çuval veya koli içindeki mallarda yalnız çuvalların veya kolilerin durumu için hüküm ifade etmektedir²⁷.

Konişmentoda bu hususta hiçbir kayıt bulunmazsa bundan yükün teslim alınırken iyi bir durumda bulunduğu zımnen teyit olduğu hukuki sonucu çıkmamaktadır.

---

25 **Kayhan**, sh.337.

26 **Deveci**, Deniz Konişmentoları.

27 **Deveci**, Deniz Konişmentoları; Ayrıca bkz. **Kayhan**, sh.338.

Yük yükletenin beyanı hilâfına hasarlı ise veya dış görünüşü itibariyle iyi durumda değil ise, taşıyan yükletenin beyanıyla bağlı olmayacaktır. Taşıyan, konişmentoda bu hasar ve kötü durumları belirtir ve böylece malların güncel hâl ve durumu bakımından Yeni TTK. m.1239/f.3 (6762 Sayılı TTK. m.1110/f.2)'deki karineyi ve yanlış konişmento düzenlenmesinden doğacak sorumluluğunu bertaraf eder. Bu durum uygulamada, “dört sandık hasarlı, kırık”, “kırk çuval yırtık”, “elli koli ıslak”, “yirmi çuval un hafif ıslak” vb. şekillerde belirtilir. Bu kayıtlara “*marjinal kayıtlar*” denmektedir. Uluslararası ticaret alanında bu konişmentolar “*temiz sayılmaz*” ve akreditif işlemlerinde aksine hüküm olmadıkça, bankalar tarafından da kabul edilmezler. Bu sebepten dolayı ihracatçılar (malı yükletenler) konişmentoya böyle bir kaydın konmasını istemezler²⁸.

Akreditif işlemleri açısından konişmentonun akreditif işleminde aksine bir hüküm yoksa “*temiz konişmento*” olması gerekmektedir. Buna göre malların haricen belli olan hâl ve niteliği bakımından konişmentoları ikiye ayırabiliriz.

i. Temiz Konişmento (Clean Bill Of Lading)

Lahey kaidelerine göre taşıyıcılar, malların dış görünüşteki düzen ve durumlarını gösteren bir konişmento düzenlemekle yükümlüdürler. Malların dış görünüşteki sayı, düzen ve durumları hakkında herhangi bir şerh (remark) içermeyen konişmentolara “*temiz*” konişmento denilmektedir. Mal hasarsız ve eksiksiz yüklendiğinde konişmentoya “*clean on board*” kaydı düşülerek yükün temiz olduğu belirtilir. Ayrıca, üzerinde herhangi bir rezerv taşımayan konişmento da temiz konişmento olarak kabul edilir. Bu doğrultuda bir konişmentonun temiz olması için mutlaka “*clean on board*” terimini taşıması gerekmez. Ancak akreditifte konişmento üzerinde mutlaka “*clean on board*” kaydı istenmişse bu durumda uygulamada bankanın konişmentoyu kabul edebilmesi için bu kaydın muhakkak konişmento üzerine yazılması şarttır²⁹.

---

²⁸ Deveci, Deniz Konişmentoları.

²⁹ Kayıhan / Eski, sh.240; Kayıhan, sh.339

ii. Rezervli Konişmento (Foul / Caused / Dirty Bill Of Lading)

Malların dış görünüşteki düzen, durum veya sayıları hakkında herhangi bir rezerv içeren konişmentolara “*rezervli konişmento*” denmektedir. Rezervli konişmentolar, ihracatçıları güç durumda bıraktığından, Milletlerarası Ticaret Odası, ilk defa 1963 yılında 223 yayın numarası ile “*clean bill of lading*” adında, son olarak 1984 yılında yenilediği bir yayın yapmıştır³⁰. Kitapçıkta örnek olarak konişmentoya verilebilecek rezervler yazılmıştır. Örneğin; Bitkisel yağ tohumları için “kullanılmış çuvallar / kısmen tamir edilmiş / bazı çuvallar yırtık” , ham yağ için “kullanılmış variller / içe çökmüş variller” gibi.

İlgili kısımda belirtildiği gibi INCOTERMS (uluslararası ticari terimler) koşullarından biri olan CIF satışlarda satıcının yükümlülüklerinde 7. madde şöyle bir not içermektedir: “Temiz bir konişmento, malın ya da ambalajının bir kusuru olduğunu ifade etmeyen bir konişmentodur. Aşağıdaki şerhler bir konişmentoyu “rezervli” yapmaz;

- Malın ya da ambalajının yetersiz olduğunun kesin suretle belirtilmemesi,
- Malın, ambalajının tabi durumundan doğacak rizikolardan taşıyıcının sorumlu olmayacağına ilişkin kayıtlar,
- Malın içeriği, ağırlığı, ölçüsü, teknik özelliklerinin bilinmediğine ilişkin kayıtlar,
- Yüklemenin beyanına göredir” (“said to contain”, said by shipper to contain”) ve benzeri kayıtlar.

Kapalı kaplardaki (konteyner gibi) mallara ilişkin bulunan ve “yükletenin tartı ve sayımına göre” (shipper’s load and count) gibi şerhler içeren konişmentolar aksi akreditif işleminde açıkça ifade edilmediği sürece konişmentonun temiz konişmento olma niteliğine hanel vermez³¹.

---

30 Deveci, Deniz Konişmentoları.

31 Deveci, Deniz Konişmentoları; Kayıhan / Eski, sh.240; Kayıhan, sh.339–340.

iii. Bayat Konişmento (Stale Bill of Lading)

Konişmentonun, yükleme tarihini takip eden en kısa zaman zarfında bankaya ibraz edilmesi gerekir. Aksi durumda konişmento, malların varışından makul bir süre önce alıcının eline geçmeyebilir. Malların varış limanına gelmiş olmasına karşın konişmentonun henüz alıcının eline geçmemesi gecikme masraflarına (demurrage) neden olur. Akreditif işlemlerinde yükleme tarihinden itibaren 21 gün içinde bankaya ibraz edilmeyen konişmentolar bayat konişmento olarak nitelendirilir ve rezerve konu olur³², bankalar tarafından kabul edilmeme riski gündeme gelir. Bununla birlikte akreditifte bayat konişmentonun bankaca kabul edileceğine ilişkin baştan bir kabul bulunduğu takdirde banka bu konuda rezerv koyamaz³³.

b. CMR Sevk Mektubu (Karayolu Taşıma Senedi)

CMR sevkiyat belgesi uluslararası nitelikteki CMR anlaşmasının hükümlerini kabul eden ülkelerce kullanılan bir karayolu taşıma belgesidir. Taşımanın CMR hükümleri çerçevesinde yapıldığını belgeler.

Bu anlaşma kapsamında, malın anlaşmaya üye ülkeler arasında taşınması sırasında mala gelebilecek hasar, kayıp, zarar, ziyan ve gecikmelerde, gönderen- taşıyan-alıcı arasında sorumluluk ve yükümlülükleri belirten bir sözleşme akdolunmaktadır³⁴. Bu belge taşımacılık firması tarafından alıcının adına düzenlenir.

CMR belgesinin düzenlenmesi için:

- Karayoluyla yapılacak bir taşıma olmalı,
- Taşımanın konusu eşya olmalı,
- Taşıma işi ücret karşılığında yapılmalı,
- Taşıma, uluslararası nitelikte olmalıdır³⁵.

---

³² Kayıhan / Eski, sh.241.

³³ Kayıhan / Eski, sh.241.

³⁴ <http://www.gumrukkontrolor.org.tr/YayinlarDergiler446.html> (15.03.2009).

³⁵ Şanlı, Cemal/Ekşi, Nuray; Uluslararası Ticaret Hukuku, 4. Bası, İstanbul 2005, sh. 230.

Üç orijinal nüsha olarak düzenlenir. Birincisi yükletene verilir, ikincisi mallara eşlik eder, üçüncüsü de taşımacıda kalır³⁶. Yükleten mallar yolda iken taşımayı durdurma, teslim yerini değiştirme gibi haklara sahiptir.

CMR sevkiyat belgesinde bulunması gerekli unsurlar şunlardır:

- Alıcının adı, soyadı veya ticaret unvanı ve adresi, eşyanın gönderildiği yer ve taşıma senedinin emre yazılı olması isteniyorsa emrine düzenlenmesi,
- Taşınacak eşyanın cinsi, ağırlığı veya adedi, paket halinde iseler paketlere yazılı numaraları ve işaretleri ve ambalajın şekli ve niteliği,
- Gönderenin adı, soyadı veya ticaret unvanı ve adresi,
- Taşıyıcının adı, soyadı veya ticaret unvanı ve adresi,
- Taşıma ücreti ve ücret ödenmiş ise bu husus,
- Taşımanın yapılacağı müddet,
- Taraflar arasında kararlaştırılan diğer hususlar³⁷.
- Akreditifli bir işlem ise, akreditifte belirtilmiş özel koşullar veya CMR'ye işlenmesi istenen şerhler varsa CMR'de bu hususlara da yer verilmelidir.

CMR belgesinin düzenlenmesi, malların nakliyeciden tarafından iyi durumda teslim alındığını, taşıma sözleşmesinin yapıldığını ve malın sigorta edildiğini göstermektedir.

c. Havayolu Yük Senedi (Havayolu Konşimentosu, Airwaybill)

Havayolu ile yük taşımalarında kullanılan bu belge, uçakla taşınacak mallar için Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği (IATA) tarafından belirlenen kurallara göre düzenlenir.

Buna ilişkin kurallar 1975 tarihli Varşova Konvansiyonu'nu değiştiren Montreal Protokolü metinleri arasında yer almıştır.

---

³⁶ Ayşegül Atabey, Dış Ticaret Ders Notları, 2004, sh. 91.

³⁷ <http://belgerehberi.blogspot.com200710mene-ahadetnamesi.html> (15.03.2009).

Havayolu firmaları tarafından düzenlenen ve malların taşınmak üzere teslim alındığını gösteren bu belge, varış havalimanında gümrük işleminin tamamlanmasından sonra malların belgede ismi yazılı olan alıcıya teslim edileceğini işaret eder.

Belge 3 nüsha orijinal ve 9 kopya olmak üzere düzenlenir. Hava yük senedinin ilk orijinali havayolu şirketine, ikinci orijinali malla beraber alıcıya, üçüncü orijinali ise yükletene verilmektedir³⁸.

Havayolu konişmentosu aşağıdaki bilgi ve ögeleri içermektedir:

- Hareket ve varış yeri,
- Gönderilen malın cins ve miktarı,
- Uçuş sefer sayısı ve tarihi,
- Alıcının adı,
- Yükletenin adı,
- Havayolu şirketinin kaşe ve imzası.

Havayolu konişmentosu yükün taşıma şartlarına uygun bir şekilde teslim edildiğini, eksiksiz bir şekilde teslim alındığını belirten bir belgedir.

Bu belge nama düzenlenmektedir, kıymetli evrak niteliğinde değildir. Bu nedenle yükü temsil etme fonksiyonu icra etmez³⁹.

d. Demiryolu Taşıma Belgesi (Hamule Belgesi, Railwaybill)

Trenle gerçekleştirilen taşımacılıkla kullanılan taşıma belgesi olup taşıma CIM çerçevesinde gerçekleştiriliyorsa düzenlenecek taşıma (hamule) belgesi de bu Konvansiyona uygun olacaktır⁴⁰. Demiryolu idaresince belgenin gönderene verililiği sadece malın bir vagonu doldurması durumu ile sınırlıdır. Aksi halde yani bir gönderene ait malın vagonu doldurmaması durumunda demiryolu idaresi hamule senedi vermez. Bu gibi durumlarda malın bir taşıma komisyoncusuna teslim edilerek ondan nakliyeci makbuzu alınması yoluna gidilir. Komisyoncular aynı yön ve nitelikte mal gönderen

³⁸ Şanlı / Ekşi, sh. 233; Kayıhan / Eski, sh.242.

³⁹ Hüseyin Ülgen, Hüseyin, Hava Taşıma Sözleşmesi, Ankara 1987, sh. 134.

⁴⁰ Şanlı/ Ekşi, sh. 231.

satıcılardan teslim aldıkları malları gruplandırarak vagonları doldururlar ve demiryolu idarelerinden kendi adlarına hamule senedi alırlar.

CIM'ın 13. maddesine göre, taşıma belgesinin zorunlu olarak aşağıdaki bilgileri içermesi gerekmektedir:

- Varış garınının adı,
- Alıcının adı ve adresi; bir gerçek kişi veya diğer hak sahibi kimsenin alıcı olarak yazılması gereklidir.
- Eşyanın nev'i,
- Eşyanın miktarı veya bunun olmaması durumunda, çıkış garında yürürlükte olan talimatlar uyarınca gereken benzeri bir bilgi,
- Parça ve eşya demiryolu/denizyolu trafiğinde gönderilen iki veya birçok yükleme elemanını içeren ve aktarma edilmesi gereken tam vagonlar için koli adedi ve ambalajlama durumu,
- Vagonun numarası ve ayrıca, şahıslara ait vagonlar ve yüklemesi göndericiye ait olan eşya için vagon darası,
- Taşıma belgesine iliştilen veya belirlenen bir garda veya gümrük veya diğer makamların bir bürosunda demiryolunun emrinde tutulmuş olarak belirtilen, gümrük veya idari makamlar tarafından istenilen belgelerin ayrıntılı dökümü,
- Göndericinin adı ve adresi, bir gerçek kişi veya diğer hak sahibi kimsenin gönderici olarak yazılması gereklidir. Şayet gönderici garda yürürlükte olan talimatlar öngörüyorsa, göndericinin adına ve adresine elle atılmış, baskı veya damga aracılığı ile eklemesi gereklidir⁴¹.

Demiryolu taşıma belgesi (hamule senedi) altı nüshalı formdan oluşur, nama düzenlenir ve mal üzerinde mülkiyet hakkını temsil etmediği için ciro edilemez⁴².

---

41 Bkz. **Şanlı/ Ekşi**, sh. 232.

42 <http://www.gumrukkontrolor.org.tr/YayinlarDergiler446.html> (15.03.2009).

e. FIATA Belgeleri: FCR (Forwarders Certificate of Receipt), FCT (Forwarders Certificate of Transport), FBL (Multimodal Transport Bill of Lading)

Bu belgeler FIATA tarafından standart şekle sokularak kullanılan ve taşınmak üzere teslim alınan mallar karşılığında verilen makbuz niteliğindeki belgelerdir. Bu itibarla içeriklerinde bir taşıma sözleşmesi bulunmaz. Varış yerinde bu belgelerin ibrazı üzerine mallar belgede adı yazılı alıcıya teslim edilir. Teslim eden taraf belgeyi düzenleyen nakliye acentesinin (freight forwarder) varış yerindeki şubesi veya muhabiridir. Nakliye acenteleri aynı yöne gidecek malları bir araya toplayıp gruplandırarak kendi seçtikleri taşıma şirketlerine teslim eder, onların araçlarına yüklerler. Taşımalar için kendi konteynırlarını kullanabilirler.

FIATA belgeleri seçilen duruma göre;

FIATA FCR nama düzenlenir, ciro edilemez. Alıcının emrine amade tutulur, alıcıya sevkedilmek üzere malların forwarder tarafından dış görünüş itibarıyla iyi durumda teslim ve kontrol altına alındığını belgeler. Bu belge Orijinal nüshanın varıştaki taşıma acentesine ibrazı üzerine mallar belgede adı yazılı alıcıya teslim edilir.

FIATA FCT ise emre yazılıdır, dolayısıyla ciro edilebilir. Takım olarak tanzim edilir. Varış yerinde mallar belgenin orijinal nüshasını ibraz eden alıcıya veya onun ciro ettiği kişiye teslim edilir.

Üçüncü FIATA belgesi olan FBL multimodal (karma) taşımacılık durumunda düzenlenen belgedir.

2- Sigorta Belgeleri

Taşımacılık yönünden önemli olan diğer bir husus da emtia nakliyat sigortasıdır⁴³. Teslim Klozu türlerinden sadece ‘CIF’ ve ‘CIP’ klozların da emtia nakliyat sigortasına ilişkin yükümlülük gündeme gelir. Bununla birlikte sözleşmede taşımayı üstlenen tarafın her halükarda emtia nakliyat sigortası yaptırmayı keyfiyeti menfaatlerine uygun olacaktır. Çünkü bu tür sigortalar, yükün taşıma sırasında kaybı ve hasara uğraması risklerini teminat altına almaktadır. Uluslararası eşya taşımacılığında, taşıyanların belli üst limitlerle

---

⁴³ Kayıhan / Eski, sh.243.

sorumlu olduklarını ve sorumsuzluk hallerinin geniş tutulduğu dikkate alındığında, bu tür sigortaların yararları daha iyi anlaşılabilir⁴⁴.

Emtia nakliyat sigortası neticesinde düzenlenen sigorta poliçesi, tek bir yük için tek bir poliçe şeklinde olabileceği gibi birçok yük için genel poliçe şeklinde de olabilmektedir.

Eğer akreditifli ödemede talep edilen belgeler arasında sigorta poliçesi de bulunmaktaysa, UCP 600 m.28’de sigorta poliçesinin içeriğine ilişkin özel şartlar belirtilmiştir (ör. akreditif metninde istenilen sigorta tutarına ilişkin bir kayıt bulunmadığı takdirde, sigorta tutarı malların CIF veya CIP değerinin en az %110’u kadar olacaktır)⁴⁵.

3- Makbuz Senedi

Uluslararası ticarete, farklı nedenlerle sevk edilen yükün bir antrepoya bırakılması söz konusu olabilmektedir. Bu daha ziyade denizyolu ile eşya taşımacılığında karşılaşılan bir durumdur. İşte bu halde antrepo sahibi, malı teslim eden kimseye makbuz senedi düzenlemektedir. Makbuz senetleri, kıymetli evrak olarak nama ve emre düzenlenebilirler. FIATA, bu konuda da tek tip örnek hazırlamıştır (FIATA Warehouse Receipt – FWR)⁴⁶.

İç hukukumuzda da düzenlenen bu senet mal üzerinde mülkiyet hakkını temsil eden bir emtia senedi türüdür. Makbuz senedi çıkarma yetkisi hukukumuzda kendisine umumi mağaza (antrepo) ismi verilen kurumlara aittir. 7662 Sayılı TTK. m. 744 umumi mağazayı, makbuz senedi veya varant düzenleyip verme karşılığında serbest veya gümrüklenmemiş emtia veya zahireyi vedia olarak kabul etme, mudilerine bu senetle verilen emtia veya zahireyi satma/rehnetme imkânını verme maksadı ile kurulan mağaza olarak tanımlamıştır (TTK. m.744, karşı. Yeni TTK. m.832). Umumi mağazalar, ülkenin genel ekonomik şartları göz önünde bulundurularak Ticaret Bakanlığınca verilecek izinle anonim ortaklık şeklinde kurulur. Bu şekilde faaliyette bulunacak ortaklıkların unvanlarında umumi mağazalar teriminin bulunması zorunludur. Umumi mağazaların şube açması da Ticaret Bakanlığının iznine bağlıdır.

---

44 Kayıhan / Eski, sh.243-244.

45 Bkz. Kayıhan / Eski, sh.244.

46 Kayıhan / Eski, sh.244.

İzinsiz açılan ve makbuz senedi ve /veya varant verenler hakkında TCK. uygulanır. Verdikleri belgeler ise tesellüm ilmühaberi niteliğinde olur.

Makbuz senedi, emtia üzerinde mülkiyet hakkı verir. Varant, emtia üzerinde rehin hakkı verir. Makbuz senedi ve varant dip koçanlı defterin zımbayla ayrılmış ikinci ve üçüncü kısımlarıdır. Birinci, ikinci, üçüncü kısımlar aynı şekilde doldurulur.

Dip koçanlı defter, umumi mağazaya ait defterler arasında saklanır. İkinci ve üçüncü kısım koparılarak teslim edene verilir.

Makbuz senedi ve varant karşılığı umumi mağazaya verilen eşya üzerinde haciz, el koyma ve rehin yapılamaz. (Belgelerin zıyayı - Miras, iflas sebebiyle çıkan uyuşmazlıklar bunun dışında tutulmuşlardır)⁴⁷.

Makbuz senedinde bulunması gereken şekli unsurlar aşağıdaki gibidir⁴⁸:

- Tevdi edenin ad-soyadı, sanat ve ikametgâhı (TTK. m.746/f.1),
- Tevdi olunan umumi mağazanın ticaret unvanı ve bulunduğu yer (TTK. m.746/f.2)
- Tevdi olunan şeylerin cins, miktar, nitelik ve diğerlerinin bilinmesi için gerekli hususlar (TTK. m.746/f.3),
- Tüm vergi, resim, harçların ödenip ödenmediği, sigorta edilip, edilmediği. (TTK. m.746/f.4),
- Ödenmiş veya ödenecek ücret ve giderler (TTK. m.746/f.5),
- Senedin kimin namına/ emrine düzenlendiğini gösteren ibare (TTK. m.746/f.6),
- Umumi mağaza sahibinin imzası (TTK. m.746/f.7).

Şekil şartlarından (TTK. m.746/f.1-7) biri dahi eksik olsa belge makbuz senedi değil, *tesellüm ilmühaberi (teslim alma makbuzları)* veya *sair ispat vesikası* olacağı, kanun (m.745/f.2) hükmünün gereğidir (karş. Yeni TTK. m. 833f.2).

---

⁴⁷ Kayıhan / Eski, sh.245.

⁴⁸ Karş. Yeni TTK. m.834.

4- Ticari Belgeler ve Gümrük Belgeleri

A. Genel Olarak

Bu tür belgeler, özellikle ihracat ve ithalat işlemlerinin gerçekleştirilmesinde önem arz etmektedir. İhracat ve ithalat işlemlerinde hangi tür ticari belgelerin ve gümrük belgelerinin istendiği ve bu belgelerin içerikleri ülkeden ülkeye farklılıklar gösterebilmektedir.

Bu tür belgelerin başlıcaları şunlardır;

- Ticari fatura,
- Proforma fatura (kesin nitelikte değildir ve ödeme talebi içermez. (Ör. önceden ithalat izni alınması gereken hallerde, satış teklifi niteliğinde, akreditif açtırılması esnasında kullanılır),
- Menşe şahadetnamesi (malın hangi ülke menşeli olduğunu gösterir),
- Tercihli rejim belgesi (bu tip belgeler bir malın, ülkelerin kendi aralarında oluşturdukları tercihli rejim kaynaklı olup olmadığını tespiti için düzenlenir. (Örneğin Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki gümrük birliği nedeniyle karşılıklı ticarete A.TR1 dolaşım belgesi movement certificate) düzenlenmektedir⁴⁹.

B. Ticari Belgeler ve Gümrük Belgesi Türleri

a. Fatura (Invoice)

aa. Genel Olarak

Fatura, satılan bir malın cinsini, miktarını, özelliklerini, birim fiyatını, toplam satış fiyatını, G.T.İ.P (Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu -HS Code, Harmonized System Code) ve benzeri bilgileri gösteren bir belgedir. Faturada, satıcının ve alıcının isim ve adresleri, teslim şekli, ödeme şekli, sipariş veya sözleşme tarihi ile faturanın tarihi ve sıra numarası gösterilir. Satıcı tarafından alıcıya teslim edilmek üzere düzenlenir.

---

⁴⁹ Kayıhan / Eski, sh.245.

Bu konuda en önemli belgeler faturalardır. Çünkü faturası olmayan bir malın bir ülkeye girme olanağı yoktur⁵⁰. Faturaları proforma fatura, ticari fatura ve ayrıntılı fatura şeklinde ayrılabiliriz.

bb. Türleri

i. Proforma Fatura (Proforma Invoice)

Aslında ihracat pazarlamasında en önemli belge satış anlaşmasıdır. Günümüz pratik iş yaşamında satış sözleşmesi yerini büyük oranda proforma faturaya bırakmıştır. Proforma fatura öncelikle bir ön anlaşma belgesidir.⁵¹

Proforma fatura, satıcının alıcıya gönderdiği bir satış teklifidir. Belirtilen mal ve hizmetin birim fiyatını, bu fiyatın hangi süre için geçerli olduğunu, ödeme şartlarını ve gerekli diğer bilgileri içerir. Bu itibarla ön fatura da denilen proforma fatura hukuki anlamda fatura niteliğini haiz değildir ve dış ticarete fatura kâğıtlarının üzerine ‘proforma’ teriminin konulmasıyla kullanılmaktadır⁵². İhalelerde geçici teminat mektupları ile birlikte ihale komisyonlarına verilir. İçeriği alıcı tarafından uygun bulunduğu takdirde alıcının verdiği sipariş üzerine proforma fatura, kesin satış faturasına yani, ticari faturaya dönüştürülür.

Proforma fatura genel itibarıyla 4 ana kısımdan oluşur. Bunlar:

(1). Göndericiye Ait Bilgiler: Gönderici firmaya ait bilgilerin eksiksiz doldurulmasına özen gösterilmelidir. Muhtemel bir problem karşısında bilgilere en kısa zamanda ve doğru şekilde ulaşmak için bu bilgiler uygulama yönünden oldukça önemlidir.

(2). Alıcıya Ait Bilgiler: Gönderilenlerin zamanında teslim edilmesi için alıcıya ait bilgilerin de tam ve eksiksiz proforma faturaya yazılması gerekir. Özellikle posta kodu ve alıcı telefonlarının proforma fatura üzerine yazılması, dağıtımın sorunsuz ve en hızlı şekilde yapılmasını temin edecektir.

---

⁵⁰ <http://www.pts.net/proforma.asp> (13.03.2009).

⁵¹ Canitez/ Demir/ Yeniçeri/ Bilginer/ Erdoğan/ İlker/ Kabacan/ Tümer/ Zengin, (Editörler: Canitez/ Karahan) , Uygulamalı İhracat-İthalat İşlemler ve Dokümantasyon, Gazi kitabevi, 2.Baskı, Ankara, Sh.100

⁵² Şanlı / Ekşi, sh.225; Akın, Hakan, Yeni İşim Dış Ticaret, 6. Basım, Elma Yayınları, Ankara 2006, sh.364.

(3). Gönderilen Mallara İlişkin Bilgiler: Emtianın gönderildiği ülke gümrüğüne beyan niteliği taşıyan proforma faturanın gönderilen emtianın nitelik, miktar, G.T.İ.P (HS Code) ve gönderilme sebebini de içermesi gerekir. Böylece gümrük işlemleri en az sorunla halledilir görülmektedir.

(4). Gönderinin Neden Yapıldığına İlişkin Beyan: Yurtdışına gönderilen malların ne amaçla yurtdışına gönderildiğinin gerek ülkemiz ve gerekse alıcının bulunduğu ülke gümrüklerine beyan edilmesi gerekmektedir⁵³. Bu durum özellikle hukuki güvenliğin sağlanması açısından önem arz eder.

ii. Ticari Fatura (Commercial Invoice)

Ticari fatura satış işleminin gerçekleşmesinden sonra düzenlenen ve alıcıya yollanan, satımı gerçekleştirilen mal veya hizmetin bedelini gösteren hukuki anlamda faturadır. İhracatçı tarafından düzenlenerek, ithalatçının ne kadar borçlandığını gösterir. Satışa konu olan malın ödeme şartları, satış bedeli, teslim şartı, gönderilme şekli, teslim ve ödeme yeri gibi detaylar bu fatura ile gösterilmektedir⁵⁴.

Ticari fatura, satıcıdan alıcıya mallar için düzenlenmiş bir faturadır. Bu faturalar daha çok devletler tarafından mallar gümrüğe geldiğinde vergilerin tahsil edilmesinde ve ithalatın kontrol edilmesinde kullanılır.⁵⁵

Ticari faturalarda bulunması gereken bilgiler şunlardır:

- Tanzim tarihi,
- Alıcı ve satıcının adı ve adresi
- Sipariş veya anlaşma sayısı,
- Malın tanımı, miktarı
- Malın G.T.İ.P.nosu,
- Malın birim ve toplam fiyatı, (malın teslim şekline göre)
- Malın ağırlığı ambalaj numaraları, gönderme şekli,
- Teslim ve ödeme şartları (incotermsler gibi),

⁵³ <http://www.pts.net/proforma.asp> (15.03.2009).

⁵⁴ Akın, sh.365.

⁵⁵ US Department of Commerce, A Basic Guide to Exporting, 1998 edition, s.66

- Yükleme ile ilgili detaylar,
- Malın menşei⁵⁶.

Ayrıca, alıcının özel isteği veya ilgili ülkenin mevzuatı gereği konacak bilgi ve alıcı tarafından açılan akreditiflerde, faturada ayrıca yer alması istenen bilgiler ve beyanlar özellikle fatura üzerinde ifade edilir. Bu itibarla faturaların dikkatle hazırlanması gerekir. Aksi halde rezerv hususu ortaya çıkar.

iii. Tasdikli fatura (certified Invoice)

İhracatçı tarafından ithalatçının ülkesinin konsolosluğuna onaylatılan faturadır. Bazı ülkeler özellikle Ortadoğu ülkeleri Örn.Suudi Arabistan Ticari Faturanın kendi konsoloslukları tarafından tasdik edilmesini istemektedir. Alıcıya düzenlenecek fatura muhakkak Suudi Arabistan Konsolosluğu'nda tasdik ettirilerek gönderilmelidir.⁵⁷

vi. Ayrıntılı Fatura

Ayrıntılı faturanın tarifi Gümrük Yönetmeliği⁵⁸'nin 188.maddesinde şu şekilde yapılmaktadır:

“Ayrıntılı fatura kıymetleri üzerinden vergiye tabi olup da birden ziyade kap içinde gelen ve aynı zamanda çeşitli cins ve kıymette olan eşyadan, her kapta aynı cins ve kıymette ne miktar eşya bulunduğunu gösteren ve orijinal faturaya uygun bir şekilde, satıcı ve gönderici tarafından mahallinde düzenlenmiş bir belgedir”.

c. Menşe Şahadetnamesi (Certificate Of Origin)

Menşe şahadetnamesi uluslararası ticarete konu olan malın menşei, yani imal edildikleri ülkeyi gösteren, bu amacın yanısıra bazı ülkelere ithal edilen mallara indirimli gümrük vergisi uygulaması için ibrazı gereken, genellikle, yerel ticaret ve sanayi odalarının onaylanan bir belgedir. Akredi-

---

⁵⁶ <http://belgerehberi.blogspot.com/2007/10/ticari-faturalar.html> (15.03.2009).

⁵⁷ Durukanoğlu Nihayet/ Dış Ticaret Dünyası, 2.Bası, Beta yayınevi, İstanbul, sh. 80

⁵⁸ RG. T.20.01.2000, S.23939 (mük).

tifli işlemlerde menşe şahadetnamesi istendiği takdirde, onay mercii de belirtilmelidir.

Her ulusal devlet ithal edilen malların menşeyini bilmek ister ve sıklıkla ihracatçı bu bilgiyi menşe şahadetnamesi olarak isimlendirilen belge aracılığı ile sağlar. Bu belgenin istenmesinde amaç ithalatı yapılan mallara daha düşük vergi uygulanması, ithalatı yasak olan ülkenin bilinmesi ve kotarlardan kaçınılmasıdır.⁵⁹

d. A.TR Dolaşım Belgesi (Movement Certificate-A.TR)

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyesi ülkelere yönelik ihracatında, ihracata konu malların Katma Protokol hükümleri çerçevesinde tavizli gümrük indirimlerinden faydalanabilmesi amacıyla A.TR. Dolaşım Belgeleri düzenlenmektedir.

Öte yandan, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında gerçekleştirilen tarım ürünleri ticaretinde ve Türkiye ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ülkeleri ile akdettiği Serbest Ticaret Anlaşmaları çerçevesinde tek aşamalı üretim işleminden geçen belirli demir-çelik hammadde ve ara ürünlerin Türkiye'den Avrupa Birliği üyesi ülkelere yönelik ihracatında, ayrıca; Türkiye'nin Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması (EFTA)'na dahil ülkeler ile akdettiği Serbest Ticaret Anlaşmaları çerçevesinde; Türkiye'nin EFTA ülkelerine yönelik ihracatında ve Türkiye'nin ülkelerarası ekonomik işbirliğinin artırılması ve adil bir ticaret ortamı oluşturulması amacıyla bazı ülkeler ile akdettiği Serbest Ticaret Anlaşmaları çerçevesinde, Türkiye'nin bu ülkelerden bir kısmına yönelik ihracatında ise EUR-1 Dolaşım Sertifikaları tanzim edilmektedir.

A.TR Dolaşım Belgesi; Türkiye ve Avrupa Birliği'nde serbest dolaşımda bulunan eşyanın Katma Protokol ile öngörülen tercihli rejimden yararlanabilmesini sağlamak üzere ihracatçı ülke yetkili kuruluşlarınca düzenlenip gümrük idarelerince vize edilen bir belgedir. Türkiye ve Avrupa Birliği, bu belgeleri kendileri bastırabilir veya onaylanmış matbaacılara bastırabilir. İhracatçılar, bu belgeleri gümrük idarelerinden veya 5174 sayılı Kanunla⁶⁰ bağlı oldukları Oda'lardan temin edebilirler.

---

⁵⁹ Weiss sh.168-169

⁶⁰ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu, RG. T. 01.06.2004, S.25479.

e. Manifesto

Gümrük Kanunu'nda özet beyan şeklinde adlandırılan manifesto, deniz taşımacılığında kullanılan bir belgedir. Gemilerin dış seferlerinde yüke ilişkin manifesto veya onun yerine düzenlenecek hamule defterinin gemide bulundurulması, yükle ilgili niteliklerin gümrüğe sunulması bakımından oldukça önemlidir⁶¹. Manifesto, kaptan veya temsilcisi tarafından imzalanmaktadır⁶².

Manifestoda aşağıdaki hususlar yer alır⁶³;

- Geminin adı,
- Taşıdığı bayrak,
- Geminin maliki,
- Geminin sefer numarası,
- Bağlama limanı ve geliş limanları,
- Hareket ettiği tarih,
- Konişmento tarih ve numarası,
- Malların boşaltılacağı iskele,
- Malları gönderen,
- Malların alıcısı,
- Gelen eşyanın cinsi, miktarı ve örnekleri,
- Navlun sözleşmesi ile ilgili belgelere ilişkin bilgiler.

f. Koli / Ambalaj Listesi (Packing List)

Bu belgede malın paketleme, kutulama, sandıklama, balyalama, istifleme vs. gibi ayrıntıları ve her bir parça ambalaj içinde bulunan malların dökümü

---

⁶¹ Şanlı /Ekşi, sh. 226.

⁶² Tekil, Fahiman, Deniz Hukuku, 6. Bası, İstanbul 2001, sh. 543; Şanlı / Ekşi, sh.226.

⁶³ Şanlı / Ekşi, sh.227.

yer alır. Örneğin 7 numaralı sandıkta 50 tane oto farı, 5 numaralı sandıkta 70 düzine buji, 12 numaralı sandıkta 80 adet cep telefonu gibi. Böylelikle mal gümrük idarelerince kolaylıkla sayılıp, kontrol edilebilir olmaktadır.

g. Çeki Listesi (Weight List)

Ticari faturada da belirtilen ve malın brüt ve net ağırlığına ilişkin bilgilerin satıcı veya şarta göre tarafsız bir başka kişi tarafından ayrı bir belgede beyan edilmesidir. Çeki listesi, ambalajları parçalı olan sevkiyatlarda, tek tek parça ağırlıkları da gösterir. TIR ve vagonla yapılan taşımada otomatik tartı cihazlarından çıkan tartı fişleri çeki listesi yerine geçmektedir. Çeki listesi özellikle Arap ülkelerince talep edilmektedir. AB'ye üye devletler bu belgeyi istememektedir⁶⁴.

Uygulamada Weight and Packing List şeklinde de düzenlenebilmektedir. Bu durumda belge, malla ilgili hem ambalaj hem de ağırlık bilgilerini içermektedir. Örneğin mallar koli de ambalajlanmış ise, yine beher kolinin içeriği: 62 nolu kolide 60.20 mt.brüt /35kg.brüt - 60.00 mt net/30 kg.net kadife kumaş vs. gibi. Ayrıca akreditifli bir işlemse ve akreditif şartlarında bu belgede yer alması istenen şerhler konmuşsa rezerv konusu oluşturulmaması için bu şerhlerinde belgede belirtilmesi gerekir.

h. Sağlık Sertifikası (Health Certificate)

Gıda maddeleri, deri, et, canlı hayvan ve bazı ambalaj maddeleri alım-satımında alıcı tarafından istenen ve bu maddelerin mikrop, bakteri, haşarat, vs.den arınmış durumda olduğunu, tüketime uygun bulunduğunu belgeleyen, yerel sağlık mercileri tarafından tasdik edilmiş belgelerdir. Görüldüğü üzere sağlık sertifikası gıda maddeleri, deri, et, canlı hayvan gibi ürünlerin hastalısız olduğunu göstermeye hizmet etmektedir. Bakliyat ve hububat (pulses and grains) satışında haşarattan arındırılması için malın tütsülendiği beyanı da sağlık sertifikasında veya ayrı bir tütsüleme belgesi (fumigation certificate) ibrazı ile talep olunabilir.

ı. Helal Belgesi (Halal Certificate)

Bu belge özellikle et ithalatına ilişkindir. Bu doğrultuda Müslüman ülkelerin yaptıkları et ithalatında alıcılar tarafından talep edilen bir belge-

---

64 Şanlı / Eksi, sh.228.

dir. Bu belge kesimlerin İslam dininin kurallarına göre yapıldığını belgeler. Yerel müftülükler tarafından düzenlenmektedir.

SONUÇ

Uluslararası ticari işlemler geniş planda Dünya Ticaret Örgütü'nü kuran antlaşma, iki veya çok taraflı uluslararası antlaşmalarla, ülkelerin kendi ulusal mevzuatları, uluslararası ticari teamüller ve geleneklere (Lex Mercatoria) göre gerçekleştirilmektedir. Uluslararası düzlemde yapılan ticari işlemlerin hukuki güvenilirliğinin temin edilebilmesi ve bu ilişkilere giren taraflar arasında tartışmalara meydan vermeden işleyebilmesi için, uluslararası ticarete kullanılan belgelerin düzenli, birbiri ile irtibatlı ve kurallara uygun olarak tanzim edilmesi gerekmektedir.

Böylece uluslararası ticari işlemlerde gelecekte çıkması muhtemel ihtilaflar, bu belge

lerin zamanında ve gerektiği gibi düzenlenmesi ile önlenilecek, ayrıca muhtemel ihtilaflarda da bu belgeler tarafların lehine veya aleyhlerine birer argüman teşkil edebilecektir. Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, uluslararası ticarete kullanılan belgelerin türlerinin ve özelliklerinin ilgili taraflarca iyi tanınması, bilinmesi ve düzenlenmesi dış ticaret işlemlerinin aksamadan yürümesi açısından oldukça önemlidir.

Bu itibarla, gerek taraflar ve gerekse uygulamada karşılıklı ifaları gerçekleştiren bankalar bu belgelere gereken önemi vermeli ve intizamlı düzenlenmelerini sağlamalıdır.

Kısaltmalar

bkz.	:	bakınız
CMR	:	Convention On The Contract For The International Carriage Of Goods By Road; Eşyaların Karayolunda Uluslararası Nakliyatı İçin Sözleşme.
FIATA	:	International Federation of Freight Forwarders Associations (Uluslararası Taşıma Organizasyonları Federasyonu)
IATA	:	International Air Transport Association (Havayolu Taşımacılığı Birliği)
Karş.	:	Karşılaştırınız
m.	:	madde
mük.	:	mükerrer
Ör.	:	Örneğin
RG.	:	Resmi Gazete
sh.	:	sahife
S.	:	Sayı
TTK	:	Türk Ticaret Kanunu
vd.	:	ve devamı
vs.	:	ve saire

Referanslar

Akın, Hakan, Yeni İşim Dış Ticaret, 6. Basım, Elma Yayınları, Ankara 2006.

Ayşegül Atabey, Dış Ticaret Ders Notları, 2004.

Canitez Murat/ Demir Emine/ Yeniçeri Harun/ Bilginer Mesut/ Erdoğan Bülent/ İlker Alaaddin/ Kabacan Mustafa/ Tümer Güçlü/ Zengin B.Ali, (Editörler: **Murat Canitez/ Kasım Karahan**), Uygulamalı İhracat-İthalat İşlemler ve Dokümantasyon, Gazi kitabevi, 2.Baskı, Ankara 2008

Çağa, Tahir, Deniz Ticareti Hukuku II, Navlun Sözleşmesi, 5. Baskı, İstanbul 1995.

Deveci, Ali D., Deniz Konişmentoları ve Dış Ticaretteki Fonksiyonları, <http://www.geocities.com/CapitolHill/Senate/4950/deniz.htm>, (19/06/06).

Durukanoğlu Nihayet, Dış Ticaret Dünyası, 2.Bası, Beta yayınevi, İstanbul

Hüseyin Ülgen, Hüseyin, Hava Taşıma Sözleşmesi, Ankara 1987.

İzveren, Adil / Franko, Nisim / Çalık, Ahmet, Deniz Ticareti Hukuku, Ankara 1994.

Kayıhan, Şaban, Eski, Mehmet, Uluslararası Ekonomi Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara 2010.

Kayıhan, Şaban, Ticaret Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara 2009.

Kender, Rayegân/Çetingil, Ergon, Deniz Ticareti Hukuku, (Takip Hukuku ve Deniz Sigortaları ile Birlikte) Temel Bilgiler, Genişletilmiş 7. Baskı, İstanbul 2003.

Şanlı, Cemal/Ekşi, Nuray; Uluslararası Ticaret Hukuku, 4. Bası, İstanbul 2005.

Tekil, Fahiman, Deniz Hukuku, 6. Bası, İstanbul 2001.

US Department of Commerce, A Basic Guide to Exporting, 1998 edition.

Weiss Kenneth D. /Building An Import/ Export business, second edition, John Wiley & Sons, Inc. ,2002

Linkler

<http://belgerehberi.blogspot.com200710mene-ahadetnamesi.html>
(15.03.2009).

<http://www.gumrukkontrolor.org.trYayinlarDergiler446.html> (15.03.2009).

<http://www.gumrukkontrolor.org.trYayinlarDergiler446.html> (15.03.2009).

<http://www.pts.net/proforma.asp> (13.03.2009).

<http://www.pts.net/proforma.asp> (15.03.2009).